

CSAK EGY KULTÚRÁNK VAN — III. NÉMETH LÁSZLÓ ÉS A TERMÉSZETTUDOMÁNY

A Magyar Rádióban elhangzott beszélgetés résztvevői voltak: Erdei Grünwald Mihály szerkesztő, Béládi Miklós irodalomtörténész, Marx György fizikus, és ifj. Gazda István tudománytörténész. — A beszélgetéseket ifj. Gazda István rendezte sajtó alá (BME Fizikai Intézetének Tudománytörténeti Csoportja)

E.G.M.: Évtizedekkel ezelőtt felajánlották Németh Lászlónak a Rádió irodalmi osztálya vezetését, ekkor írt is egy tanulmányt a rádiózásról és ezen belül a népművelés fontosságáról. Ebben leírta, hogy a leghelyesebb az volna, ha a rádió történelemoktatása egy enciklopédista képbe olvasztaná be a művészet és művelődéstörténet fejezeteit, ezen belül az egyiptomiakat és görögöket, az őskeresztény kultúrát és a humanizmust ugyanúgy, mint a biológiát és a fizikát, szóval egy valódi komplex oktatási, népművelési tervezetet dolgozott ki. Ezt később az iskolai oktatásban szintén megpróbálta realizálni. Vele kapcsolatban tehát nemigen kell bizonygatni, sorozatunk címének jogosságát: csak egy kultúránk van. Hadd kérdezzem meg az irodalomtör-

ténésztől, mikor „fertőzték” meg Németh Lászlót a tudományok?

B.M.: Egy lexikon-adattal kezdeném, azzal, hogy Németh László orvosi egyetemet végzett, ő is a nagy Korányi tanítványok közé tartozott. Egyetemi tanulmányai során tehát olyan tudományágakkal ismerkedett meg, amilyenekkel a magyar írók nagy része soha nem került benső ismeretségbe. Németh László mindennek előtt író, szépíró, de túlzás nélkül elmondhatjuk róla, hogy — legalábbis a 20. században — ő az az író, akinek olyan óriási a műveltsége, amilyen a magyar irodalom körében páratlan. Jellemző életrajzi adalék, hogy a 20-as évek közepe táján két pályázaton indult, az egyiket állandóan idézik: a novellapályázatot, amelyet a Nyugat hirdetett meg, és ő meg is nyert; a másikat a tanulmány-pályázatot ritkábban idézik, pedig erre is benyújtott egy pályázatot, de azt nem nyerte meg. E tanulmánya az Ady vers genezisével foglalkozott, s ebben az írásában a költészetet, a verstant, az

alaktannal, az orvosi stúdiumai során megismert alaktannal próbálta szintézisbe hozni. Tehát már legelső írásában megjelenik az a tudományos érdeklődés, amely aztán végigkísérte őt egész életében.

E.G.M.:

Ritkán olvashatunk az orvos Németh Lászlóról. Hol és mikor praktizált ő? Miután befejezte az Orvosegyetemet, 1925-ben fogorvosi rendelőt nyitott a fővárosban az Attila úton. 1928-ban lett iskolaorvos Zuglóban és 1931-ben került a Medve-utcai polgáriba hasonló beosztásba. Orvosi munkát 17 éven keresztül folytatott és 1943-ban iskolaorvosként ment nyugdíjba. Ekkor írta: „... végleg kidőlttem kedves műhelyemből: ott hagytam az iskolaorvosi pályát (mely annyival több örömet szerzett, mint az írói)”. 1945-től Hódmezővásárhelyen tanított, ahol egészségtan-órákat is tartott. Az egyik tanfelügyelő meg is jegyezte: Előadásában hol a filozófus, hol az orvos, hol az író érvényesül. Én ehhez hozzátenném: sose kapjanak tanáraink ennél lesújtóbb kritikát.

E.G.M.:

Úgy tudom, hogy ezekben az évtizedekben orvosi cikkeket is közzé tett.

G.I.:

Igen, főként az *Iskola és Egészség* című folyóiratban írt kísérleteiről, felméréseiről s számos szakkönyvről is közzé tett recenziót. A Medve-utcában főként orvos-szociológiai kérdésekkel foglalkozott, a gyermekeket klinikai, antropológiai, alkattani és lélektani vizsgálatoknak vetette alá, és e vizsgálatait egy könyvben is összegezte.

M.G.Y.:

Azt hiszem, hogy egy nagyon lényeges szempont került most terítékre. Németh László iskolaorvosként kereste a pénzt egy ideig, és itt is a természettudomány, az orvostudomány – egészségtan – biológia volt az, amit neki tanítania kellett. Ehhez járult azonban a gyermekekkel, a leendő emberekkel való foglalkozás, a nevelői feladat. A természettudományban, mint sok mindenben végsősoron nevelési feladatot, nevelési kihívást látott. Így akarta átadni saját népének a természettudományt is. Ezzel akarta megoldani a magyarság előtt álló problémákat.

E.G.M.:

Németh László és a tudományok kapcsolatának következő fontos állomása a *Tanu*.

B.M.:

Valóban a 30-as évek elején bontakozik ki az a nagy program a *Tanu* lapjain, amelyet ő az „új enciklopédia” gondolatának nevezett. Az „új enciklopédia” mindenekelőtt társadalom- és nemzetismeretet jelentett — az ő szavai szerint — de belefoglalta ebbe a tudományok iránti érdeklődést is. Az volt a programja, az volt a célja, hogy a nem-

zeti amnéziában szenvedő magyar nép számára minél szélesebb látókört nyisson. Olyan széles látókört, ami átfogja az emberi ismeret minden szektorát, és ebben előkelő helyet foglaltak el a tudományok is. Németh László kezdettől fogva nem „szakszerű” módon érdeklődött a tudományok iránt, hanem emberre méretezve próbálta a tudományokat értelmezni. Minden emberi ismeretet antropológizálni kívánt, persze lehet, hogy ez a természettudósok szemében istenkáromlásnak tűnik. Hogyan lehet a fizikát, a biológiát, vagy a kémiát antropológizálni, emberméretűvé tenni? Úgy, ahogy Németh László elképzelte, lehet.

G.I.:

Németh László már 1932-ben úgy látta, hogy „századunk feladata... a helyi szempontokkal számotvető s tőlük mégis független abszolút koordináták felállítása. A lényegesre kell szorítkoznunk, életünk alapkérdéseit kell kimenteni a helyi fogalmazásból, az időből, s ennek legjobb módja, ha az idő minél több pontján keressük fel őket.” Úgy vélem, hogy ezen Németh László egy művelődéstörténet, tudománytörténet-centrikus tudománybarangolást ért, melyen belül a tudományok sokféleségének horizontális elrendezését is meg kell keresnünk. E programját a *Tanuban* teljességében nem tudta kifejtetni, de folytatta azt Vásárhelyen, valamint tanulmányaiiban és történelmi drámáiban. E nézőpont tér vissza az egyik 1934-ben az *Iskola és Egészségben* írott cikkében is, mely az *Orvostörténet és szellemi tudomány* címet viselte. „Az orvostörténetnek, mint általában a tudománytörténetnek az a baja, hogy kétféle tudós természet közé került” — írja e cikkében. A *Tanu* épp e kétféle tudós természetet próbálta kibékíteni, humanisztikusan írva a relativitáselméletéről és realisan a humanizációról.

M.G.Y.:

Emlékszem: a 30-as évek végén, 40-es évek elején gimnazista voltam, aki kíváncsi volt arra: mi is a világ, mi a világ értelme, mi benne a mi helyünk, Magyarország helye. Különösen időszerű volt ez akkor, amikor világháború kezdődött, és Magyarország sodródott a háború felé. Olvastunk mindent, és olvastunk többek között Németh Lászlót is, és ez a Németh László-i egyéniség hatott ránk. Németh László a régebbi magyar irodalommal együtt a világirodalomról írt, és arról is, hogy a természettudományban mi történik, mi az időszerű a nagyvilágban. Mindezt egyszuszra. Megmutatva ezzel azt, hogy valahogy az egész világba kell behelyeznünk magunkat. A

30-as években tanulmányokat írt a relativitáselméletéről. Einstein nagy divatja volt akkor, vagy nálunk még mindig tartott Einstein divatja. Nagyon mély benyomást tett Németh Lászlóra az a bátorság, ahogy a fizika leszámolt a korábbi előítéletekkel. Ebben ő példát, követendő példát látott arra, hogy a nacionalizmus és a társadalomszemlélet bizonyos nimbuszaival hasonló bátorsággal kell leszámolni. Amikor most újra átfutottam Németh László gyerekfejjel már olvasott írását a relativitáselmületről, láttam, hogy ő mennyire a lényegre fogta meg. Egy jó népszerűsítő módján mondta el a bölcsészorientációjú olvasóknak az elmélet alapgondolatát. És rögtön utána következik a tanulság az emberi gondolkodás számára. A fizika alapokat átértékelő forradalma nagyon jól kifejezte a 20. század vajúdo, forrongó állapotát, amelyik a politikai történelemben, a természettudományokban, mindenütt szinte egyidejűleg volt jelen. Megrendítette a 19. század nyugodt polgári magabiztosságát, hogy mégsincsnek megoldva a társadalom és természettudományok problémái.

B.M.: Nekem is diákkori élményem nagyon sok Németh László írás, azért emlékszem arra a megrettenésre is, amivel mi olvastuk annakidején Németh Lászlót. Aki nem matematika iránt érdeklődött, annak rendkívüli akadályokat, megértési nehézségeket jelentettek ezek az írások. E program tehát úgy is tekinthető, mint Németh László sok szép maximalista programja közül az egyik. Amikor ő egy teljes természettudományos műveltséget kíván az emberektől, ezt állítja az új értelmiségi elit elé, mint követendő célt, elérendő célt, akkor ezzel valami óriásit és kivételeset kíván egyúttal. Németh Lászlónak ezek az írásai mindamellelt egy dologban rendkívül nagy hatást tettek, ösztönöztek, horizontokat villantottak fel; az igényt elültették a humán érdeklődésű olvasókban, hogy legalább a hozzáférhető természettudományos problémák és könyvek iránt érdeklődjének. Vele kapcsolatosan ritkán szoktuk kiemelni azt a vonást, ami egyébként egész életművében benne van, hogy állandóan küzdött a magyar bezárkózással, a provincializmussal, a szellemi önelégültséggel. Enciklopédia megalkotására törekedett, emiatt őt bírálták, sőt ki is gúnyolták. Babitsnak volt egy híres cikke amiben olyasmit írt, hogy Németh László polihisztor akar lenni, pedig ez már voltaképpen napjainkban csak bizonyos életkoron alul képzelhető el. Tehát nevetségessé is

tették ezeket a törekvéseit, pedig ezek rendkívül pozitívak voltak és mindig a magyar bezárkózás ellen irányultak.

E.G.M.: Kimutatható-e, hogy mely természettudósok, orvosok, filozófusok hatottak leginkább Németh Lászlóra?

G.I.: Valószínűleg nem. Az orvosok közül például a Korányi iskola tagjait tisztelte. Ismerte a kortárs fizikusok, biológusok írásait. Ha viszont végignézzük a *Tanuban* írt tanulmányait, abból mindössze annyi derül ki, hogy megpróbált eligazodni az akkori évek tudományos gondolkodásában, de írásai napi olvasmányaihoz kapcsolódtak, s azokban egységes rendszert, egységes hatást nehéz felismerni. Az egységességet legfeljebb saját írásai adják, vagyis az a program, amelyet az ímént a *Tanuvál* kapcsolatban idéztünk.

B.M.: Ha szakszerűen végigtekinti egy kétműveltségű ember — ez már részben megtörtént Vekerdi László könyvében — hogy mi érkezett Németh Lászlóhoz az irodalomból, a bölcsleletről, a mélypszichológiából és mi a természettudományokból, akkor könnyen lehet, hogy a természettudományos ösztönzéseknek legalábbis az ortegai, freudi hatásokkal egyenlő értékű ösztönzést, vagy hatást kéne tulajdonítanunk.

E.G.M.: De mi tükröződik a szépíró Németh Lászlóban a kor természettudományából, felismerhető-e valamifajta „élmény”?

M.Gy.: Talán a klasszikus fizikának, az első igazán diadalmas természettudománynak az élménye. Az, hogy meg kell ismerni a világ állapotát, mert a világ jelenlegi állapotából fejthető ki, abból bontakozik ki a jövő. Németh László értett a differenciálszámításhoz. Ez a determinált jövő kiszámításának matematikai módszere. Amikor Németh László valami nagyon szépet mond a természettudományról esszéikben, a Galileidramában és így tovább, akkor utalásai ezt a klasszikus természettudományt tükrözik. Az az érzésem, hogy ez a szemléletmód befolyásolta még a regényeit is, ahol hideg, kemény elszántsággal elemzi a valóságot, mert ebből kívánja megmagyarázni aztán, hogy merre mennek a dolgok. A Tanu-korszak tanulmányai az enciklopédizmusra törekvő, nagyon művelt, átfogóan tájékozódó ember olvasmányválasztékát mutatják. Ő ugyan ezekre az olvasmányokra akarta felhívni kortársai figyelmét, azoknak a tanulságait kívánta átvinni a magyar köztudatba. Igazat adok Gazda Istvánnak, hogy ez a művelt, maximális

megértésre törekvően művelt embernek az olvasmányanyaga. Tudta azt, hogy mi foglalkoztatja a világban az embereket. Így érdekelte az embertani típuselmélet, a relativitáselmélet, a táguló Univerzum. Voltak még fontos dolgok ugyan a világban, azokból nem lett annyira intellektuális divat. Ezekről ő is kevesebbet írt.

B.M.: Rendkívül lényegesnek tartom azt, amit Marx György mondott Németh László valóságtsztleteről. Ez alapvető kérdés az egész Németh életmű kapcsolatában, t. i. gondoljuk meg, hogy Németh László, akit én is itt rendkívüli elmének, óriási műveltségű embernek jellemeztem, bölcsesletről, filozófiáról élete során alig írt. Ő is a bölcsélet nélküli magyar írók közé tartoznék? Én nem hiszem, inkább itt valami másról van szó. Németh László a természettudományoktól olyan impulzusokat kapott, amelyek éppen azt a valóságtsztleletet ültették meg benne, illetve erősítették meg benne, amire Marx György is célzott.

M.Gy.: És ennek a valóságtsztleletnek nagyon fontos üzenetjellege volt a 30-as évek Magyarországn, és a 40-es évek elején is, amikor Magyarországra éppen nem volt jellemző a valóságtsztlelet.

B.M.: De még mennyire, ezért tartjuk az „új enciklopédia” gondolatot nagyon lényegesnek, nem pedig megmosolyogni valónak. A valóságtsztlelet valóban a természettudományos ismeretanyagból is táplálkozott. Nem véletlen egyébként, hogy 1945 után a türelmetlen kritika Németh László *Iszony* c. regényét biológiai realitásnak mondta. Tehát olyannak, amiben egy alkattani, vagy természettudományos műveltséganyag vagy világ-megismerési módszer nyilatkozik meg, nem pedig társadalmi, ideológiai, osztályharcos, és így tovább. Ez a türelmetlen kritika ezért akaratlanul is rátapintott a Németh-életmű egyik fő értékére: az író és a tudomány kapcsolatára.

E.G.M.: Németh László és a tudományok kapcsolata igen pregnánsan jelentkezik vásárhelyi éveit alatt is.

G.I.: Több évtizedes olvasmányélményét, iskolai tapasztalatát kritikusi munkásságát próbálta egyesíteni abban a nagy oktatási programban, amelynek egyik első megnyilatkozása volt egy 1945-ös írása a tanügy rendezéséről. Ebben igen modern elveket fektetett le, amelyek a nyitott oktatásra, illetve a komplexitásra vonatkoztak. Nagyon jól látta, hogy a hazai oktatásügy egyik középponti problémája a tankönyv, s évtizedeken át számos tantervi változtatás lényegében csak a már megfelelő tankönyvek át-

szerkesztésére irányult. Így is fogalmazhatok: a felszabadulás előtti honi oktatásügy története nem más, mint a tantervek története. Ezen már Greguss Gyula fizikus és akadémikus is próbált változtatni az 1860-as években, de próbálkozásai sikertelenek maradtak. Németh László valószínűleg nem ismerte Greguss írásait, pedig gondolataik egymással rokoníthatóak. Németh László nagyon jól látta, hogy a nyitott oktatás lényege abban áll, hogy eljuttanak a tanulók a tankönyvtől a könyvig, a kötelező olvasmányoktól a nem kötelező irodalomig. A jó tankönyv negyven oldal s térkép, mely bevezet a könyvtárba — hirdette —, vagyis a súlyt nem a tankönyvre, hanem a könyvre, illetve a könyvet, az olvasást, a könyvtárt megszerettető tanárra helyezte. Feltétlenül modern gondolat ez, de az iskolai könyvtárak akkori rendszerével ezt nem lehetett megvalósítani, de tegyük hozzá, hogy nem valósították meg máig sem. Pedig a tankönyvek épp a hosszú nyomdai átfutási idő és a hosszúság kritikai és szerkesztési előmunkálatok miatt nem tartalmazhatják a legújabb ismereteket, de ezekre nincs is szükség akkor, ha a tankönyv valóban elvezeti olvasóit az ismeretterjesztő folyóiratokhoz, aztán a szakfolyóiratokhoz, majd a könyvekhez. Ez a Németh László-i program persze utópisztikus volt, hiszen a tanárokat képző felsőfokú oktatás nyitottságának kell megelőznie a közép- és alsőfokú oktatás nyitottságát.

M.Gy.: Németh László mindig elmondta, leírta, hangoztatta, hogy ő tanár szeretne lenni, tanárnak érzi magát. Tanított is egy egész népet. Mégis szűkmarkú volt az élet vele szemben, a tekintetben, hogy ténylegesen tanítványok, iskolai értelemben vett tanítványok vegyék körül. Abban a vajúdo időszakban, amikor a régi társadalmi szerkezet összedőlt, és az új törekvéseknek tér támadt, Németh Lászlónak is nyílt egy lehetőség Hódmezővásárhelyen. Itt próbálta ő mindazt megvalósítani igazi gyermekekkel, igazi tanítványokkal, ami idáig csak, mint nagy koncepcióként élt és sziporkázott a Tanú írásaiban. Itt kötelességévé lett a megvalósítás, hiszen elvállalta órák tartását. Ekkor vetett be olyan gondolatokat a magyar pedagógiába, mint az összevont tantárgyak, többek közt az egységes (történeti vezérfonalra felfűzött) természettudományi tantárgy. Vallotta: évszázad nem érthető meg, ha külön nézzük a század politika-történelmét, vagy csak a művészetet, vagy csak a technikai vívmányokat vesszük sorra. Minderre azóta is

hivatkoznak, olyanok is, akik akkor nem olvasták, ma sem értenek vele egyet. Sikk lett a pedagógiában Németh Lászlóra hivatkozni, természetesen sokan próbálkoznak is hasonlóval. A hódmezővásárhelyi iskola azóta is követendő példának tartja, az ott működő tanároknak a munkáján ma is érződik a némethi hagyomány; ezt hirdetik is országszerte. Mai tanár összejöveteleinken gyakran előjön Németh László neve, mint olyané, aki előtte járt nevelőként korszakunk lassan érő hazai oktatáspolitikájának. Németh László a tudományokat és a humaniorákat egy nagy történeti aspektusból kívánta szemlélni és szemléltetni, így vezeti végig a tanulókat is, az érdeklődőket is a különböző tantárgyakon. Németh László viszonya a történelemhez rendkívül érdekes volt. Egyrészt a történelemmel, tehát azzal, amiben mi benne élünk, az emberek, a társadalmak, a nemzetek benne élnek, azzal voltaképpen mindig vitája volt. A 30-as években egymásután írta a különböző utópiákat, illetve félutópiákat, és amikor ezeket írta, akkor a történelmet voltaképpen zárójelbe tette, vagy félretette, és helyette az önmagát minél inkább tökéletesíteni tudó vagy kíváno embert állította középpontba. Másik oldalról viszont Németh László lelke mélyéig történetben gondolkodó ember volt, mindig mindent történelemben látott. Tény az, hogy neki ez volt az óriási álma: megalkotni az emberi ismeretanyagnak a tudományoknak és benne a humanioráknak, a művészeteknek is egy komplex történeti szempontú szintézisét.

E.G.M.: Úgy érzem, hogy Németh László a manapság divatos komplex tantárgyak egyik korai megálmodója volt.

G.I.: Németh László ugyanis a reál- és humán tárgyakat négy komplex tantárggyá vonta össze. Például a mi középfokú oktatásunkban még nem találkozok egymással a matematika és a történelem, a fizika és a művészettörténet, az irodalom és a földrajz. Pedig e kapcsolatok kiépíthetők lennének — mondjuk a gimnázium első három évében — és akkor a negyedik évben volna mit szintetizálni és volna mihez kapcsolni a *Világnézetünk alapjai* c. tárgyat. Sőt ezen túlmenően azt is el tudnám képzelni, hogy az érettségi kifejezetten művelődéstörténeti jellegű lenne, vagyis a tanulóknak egy-egy kor irodalmát, történelmét, tudományát kellene összefoglalniuk. A Németh László-i program tehát a tanügy és a mai tantárgy-struktúra egészét tekintve valószínűleg nem valósítható meg, legfeljebb annyi, hogy az érettség tényleg

valamiféle szintézist jelentsen. Mindig azt mondják, hogy a Németh László-i program azért utópisztikus, mert nincsenek olyan tanáraink, akik az ő komplex elképzelései szerint tudnának tanítani. Véleményem szerint nem erről van szó, mert ilyen tanáraink — ha nem is nagyon nagy számban, de — vannak, hanem arról, hogy a tantárgyak merrev keretei, a tantervekhez való túlzott kötődés és a sok adminisztratív intézkedés nem teszi lehetővé az általa kidolgozott program realizálását. Abban igaz volt Németh Lászlónak, hogy az oktatás súlypontját a tantervről a tanárra kell áthelyeznünk, de ezen túlmenően az egész rendszer merevségén is változtatnunk kellene.

E.G.M.: Németh László összegyűjtött munkáiban szerepel egy vita, amelyet Marx Györggyel folytatott a természettudományos gondolkodásról. Mi volt e vita lényege?

M.Gy.: Vitánkban a történeti szemlélet az avantgarde szemlélettel ütközött össze, már csak a több évtizedes korkülönbség miatt is. Tanítottam Németh László egyik leányát, aki ma a magfizika professzora akit édesapja is nevelt, gondolkodását alakította és aki eleven közvetítőként, egyúttal szuverén szintézis-építőként és gondolatalkotóként szerepelt. Végsősoron a „hogyan” képezte a vita tárgyát, mert a célt egyértelműnek láttuk. Magam is hittem abban, hogy a természettudomány mindenkié, mindenkihez el kell juttatni annak legfőbb tanulságait, s úgy kell létrehozunk egy szintézist a kultúrában, hogy bemutadjuk a modern természettudománynak s a 20. század oly jellemző, forradalmian új szemléletét a természetről, a természet és ember kapcsolatáról. Németh Lászlónál inkább mérce, norma volt a természettudomány. Érezte hogy az emberiségnek van egy nagy alkotása, ahol az értékrend kevésbé vitatható. Kevésbé függ az ízléstől, itt a rossz ízlés kevesebb kárt tud tenni. Ő a természettudománynak ezt az értékbiztonságát tisztelte, és talán ezt akarta behozni a társadalmi problémák realista tárgyalásába is.

E.G.M.: Mennyire volt jó tudománytörténész Németh László?

G.I.: Igen alapos kutató volt, mely kitűnik a vásárhelyi évek alatt írt komplex tantárgyleírásaiból is. Ha most a drámaíróval kapcsolatosan tesszük fel ugyanezt a kérdést, akkor eleve meg kell kérdőjeleznünk egy ilyen kérdés jogosságát. Egy történelmi dráma ugyanis nem azért lesz jó, mert abban az események hűen

követik a tudomány históriáját. (Persze az esetleges erős ferdítések bosszanthatják a tudományban jártas olvasót.) Németh László esetében azonban ettől nem kell félnünk, ugyanis nemcsak igen jó drámaíró, de igen gondos tudománytörténész is volt. Drámáinak szakanyagát hosszú gyűjtőmunkával állította össze, s abban az adatok igencsak pontosak. Aki elolvassa a *Sajkódi esték*ben közölt Bolyai-tanulmányokat, láthatja, milyen nagy gyűjtőmunkát végzett a szerző a dráma megírása előtt. Talán nincs még egy olyan Bolyai-mű, mely ily mélységben tárta fel a Bolyainak — köznapi értelemben vett — drámáját.

E.G.M.: Végezetül egy kérdés az irodalomtörténészhez. Németh László természettudományok iránti érdeklődése nem magyarázható-e úgy, mint valamiféle menekülés a kortól, a kor problémái elől?

B.M.: Nem tartom menekülésnek a természettudomány iránti érdeklődését. A *Tanú* korszakban egészen bizonyos, hogy ez pozitív programként jelentkezett, az 1945 utáni években pedig — ahogy erről már szó volt — pedagógiai prog-

ramjának részeként mutatkozott. Németh László több tankönyvtervezetet írt, többek között természettudományos tantárgyról is. Tehát ez nála nem menekülés volt. Ha valami kényszerűség volt az életében, az az volt, hogy kb. tízezer oldalt kellett idegen nyelvből átültetnie magyarra. Ezt az időt sajnálta ő, ezt tekintette részint elvesztegetett időnek, de amit a tudományokra fordított, azt soha.

M.Gy.: Idézzük befejezésként Németh Lászlót: „... mint szellemi tréning is hasznos lehet az új fizika tanulmányozása”. A „vidékibe” a világjárók tartózkodását oltja be. Az új fizika, amikor a jelenségek bonyolultságához alkalmazkodik, gondolatainkat is rugalmasabbá teszi. Úgy érzem, a mai fiatalságnak nem szabadna középiskolai tanulmányai után a differenciál- és integrálszámítás elemeinél megállnia. Néhány esztendei matematikai tréning, s a kor tudományának legizgatóbb vidékén lesz otthonos; szaktudományaira sem vész el a fáradság; mozgékonyság és problémalátás mindeütt elkel — még a politikában is.”